

MUNIS IJODIDA BADIY SAN'ATLARNI QO'LLASH MAHORATI

*Farg'ona davlat universiteti
Filologiya fakulteti: o'zbek tili
yo'nalishi 3-bosqich talabasi
Tolibjonova Munisa*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr Xorazm adabiy muhitining yirik vakili Munisning badiiy ijodida uchraydigan san'atlar, ularning vazifasi va adabiy-estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Maqola Munisning tarixiy, tarbiyaviy va didaktik yo'nalishdagi asarlarida badiiy tasvir vositalaridan foydalanish mahoratini ilmiy-nazariy asosda ochib beradi.

Annotation: This article analyzes the artistic devices found in the works of Munis, a prominent representative of the 19th-century Khorezm literary environment, along with their functions and literary-aesthetic significance. The study reveals, on a scholarly and theoretical basis, Munis's mastery in employing artistic imagery in his historical, educational, and didactic writings

Аннотация: В данной статье рассматриваются художественные приёмы, встречающиеся в творчестве Муниса — крупного представителя литературной среды Хорезма XIX века, а также их функции и литературно-эстетическое значение. В исследовании научно-теоретически раскрывается мастерство Муниса в использовании художественно-образных средств в его исторических, воспитательных и дидактических произведениях.

Kalit so'zlar: Munis, “Munis-ul ushshoq, lirik qahramon, tashbeh, tazod, istiora, tarixiy, ramz, obraz, estetik ruh.

Kirish

Munis Xorazmiy (1778–1829) o'zbek adabiyoti tarixida muhim o'rin egallagan ziyolilardan biridir. Uning “Firdavs ul-iqbol”, g'azal va qasidalaridan tortib, tarixiy-falsafiy asarlarigacha bo'lgan badiiy merosi o'ziga xos badiiy san'atlar bilan boy. Munisning she'riyati nafaqat tarixiy dalillarni bayon qiladi, balki badiiy-estetik ifoda usullarining serqirraligi bilan ham ajralib turadi

Munis ijodida Sharq mumtoz adabiyotining an'anaviy uslubi davom ettiriladi. Uning she'rlarida ruhiy kechinma, ma'naviy yetuklik, davlat va jamiyat tartibi haqidagi mulohazalar ramziy obrazlar orqali beriladi. Badiiy san'atlar orqali muallif murakkab g'oyalarni sodda va ta'sirchan ko'rinishda ifodalaydi.

“Munis-ul ushshoq “ devonida keltirilgan lirik namunalarda isti'ora, tashbeh, kinoya, tazod, tajnis, irsoli masal kabi badiiy san'atlar keng qo'llanadi. Masalan, isti'oralarda u ruhiy holatlarni tabiat manzaralari orqali ifodalaydi. Tazodlar esa

ijtimoiy hayotdagi qarama-qarshi holatlarni keskinroq yoritish imkonini beradi. Tajnis va lafziy san'atlar esa asar ohangini kuchaytirib, poetik matnning musiqiylikini oshiradi.

Tashbeh — o'xshatish — Munis she'riyatining asosiy badiiy vositalaridan biridir. Shoir sevgili, tabiat yoki ruhiy holatni o'xshatishlar orqali nozik tasvirlaydi. Masalan, uning bir g'azalidagi misralarda:

Ko'zumning qamashi sensiz tunning zulmidin ortar,
Qaro kechadek qoshlaringa zor bo'lur ko'ngul.

Bu yerda:

ko'z qamashi — zulmatga
qoshlar — tunning sukunatiga
o'xshatilib, tashbehlar orqali lirizm kuchaytirilgan.

Isti'ora va majoz — Munis uslubining markazi, isti'ora — yashirin tashbeh — Munis ijodining eng yorqin unsurlaridan biridir. Shoir sevgi, hijron, vasl, vaqt, hayot haqidagi fikrlarini bevosita emas, balki majoziy timsollar orqali beradi.

Mubolag'a — go'zallikning yuksak ta'riflari

Munis she'riyatida mubolag'a shoirona ta'sirchanlik yaratish vositasi sifatida keng qo'llanadi. Yaxshi san'atkor mubolag'ani ortiqcha emas, mazmunni quvvatlaydigan shaklda qo'llaydi.

Misol:

Bir tabassuming olamning zulmatin yoritgay.

Bu misrada mubolag'a orqali sevgilining tabassumi quyosh yoki nurga tenglashtiriladi, ammo tasvir bo'rttirmasdan, she'riy ta'sirni kuchaytiradi.

Talmeh — tarixiy va diniy ishoralar mahorati. Munis mumtoz adabiyotga xos bo'lgan talmeh san'atidan juda ko'p foydalangan. Talmeh — mashhur shaxslar va tarixiy voqealarga ishora qilish. Uning qasida va g'azallarida: Layli va Majnun, Yusuf va Zulayho, Rustam, Iskandar, Farhod, Bayqaro davri tarixiy shaxslari kabi obrazlar uchraydi. Bu shoirning o'qimishlilik, ilmiy ufqi, mumtoz adabiyotga chuqur bog'liqligini ko'rsatadi.

Husni ta'lil — poetik asoslash mahorati. Munis ushbu san'atdan mohirona foydalanadi. Husni ta'lil — bir hodisaga go'zal, badiiy sabab topishdir.

Misol:

Gul yuzung tashrifidin bahor ertaroq yetti.

Go'yo: bahorning tez kelishi — sevgilining yuzidagi go'zallikdandir.

Bu san'at shoirona tasvirga noziklik va yumor bag'ishlaydi.

“Firdavs ul-iqbol” tarixiy asar bo'lishiga qaramay, unda tasviriylilik va badiiy san'atlar keng qo'llangan. Muallif voqealarni ‘hayotiy sahna’ sifatida tasvirlab,

qahramonlarning fe'l-atvorini ramziy ta'riflar bilan ochadi. Bu usul tarixiy matnni quruq bayondan badiiy-estetik asarga aylantiradi.

Munisning she'riyatida ramziy ifodalar

Munis g'azal va qasidalarida an'anaviy ishq, tavoze, ilohiy ma'rifat mavzularini ramziy obrazlar—'gul', 'bulbul', 'sham', 'parvona', 'sahro', 'daryo' kabi timsolar orqali ifodalaydi. U timsollarni faqat tasvir uchun emas, balki ma'naviy mazmunni chuqurlashtirish vositasi sifatida qo'llaydi.

Xulosa

Munisning ijodiy merosi badiiy san'atlar bilan sermazmundir. U badiiy tasvir vositalaridan faqat bezak sifatida emas, balki asarning mazmun va g'oyasini kuchaytiruvchi asosiy poetik omil sifatida foydalangan. Shuning uchun ham uning asarlari bugungi kunda ham estetik qimmatini bilan e'tirof etiladi.

Munis she'riyati ma'no va badiiyat uyg'unlashgan, tasviriy vositalar rang-barang va nafis ishlangan yuksak san'at namunalaridan biridir. Shoir badiiy san'atlarni qo'llashda an'anaviy mumtoz uslubni davom ettirgan.

Xorazm adabiy maktabining o'ziga xos tamoyillarini boyitgan majoziy tasvirlarni ruhiy-falsafiy mazmun bilan to'ldirgan san'atlarni ortiqcha bo'rttirmasdan, ichki mantiqqa mos tarzda qo'llagan. Munisning badiiy mahorati nafaqat o'z davrida, balki bugun ham o'zbek mumtoz adabiyotining eng go'zal sahifalaridan biri sifatida qadrlanadi.

Uning badiiy san'atlar orqali yaratgan majoziy olami poetik tafakkurning yuksak namunasi bo'lib, o'quvchi dunyoqarashini kengaytiradi, estetik zavq uyg'otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Munis Xorazmiy. Firdavs ul-iqbol. – Xorazm nashriyoti.
2. Xorazm adabiy muhiti tarixi bo'yicha ilmiy manbalar.
3. O'zbek mumtoz adabiyoti bo'yicha o'quv qo'llanmalar.
4. Jo'rayev B. O'zbek mumtoz she'riyati poetikasi. – Toshkent.